

U.1954B.1

*Almidnede emner 9***Er retsfilosofi videnskab?***Af professor, dr. juris Fr. Vinding Kruse.***I. Retspolitik.**

Hvis en tankevirksomhed skal kunne kaldes en videnskab, må den efter nutidens opfattelse helt bygge på erfaringer, være erfaringsbestemt, med et fremmed ord empirisk (af det græske ord *empeiria* - erfaring) og dernæst systematisere disse erfaringer. En tankevirksomhed, der går ud over erfaringen og hinsides de iagttagelige kendsgerninger vil udgrunde tilværelsens inderste væsen og lign. problemer, kaldes metafysik[1].

Navnlig på grund af naturvidenskabernes stærke udvikling i det 19. og 20. århundrede på grundlag af omfattende erfaringer er metafysikken, der i ældre tider ansås for en videnskab, mere og mere forsvundet. Endnu i det 19. århundredes begyndelse opstod der dog flere metafysiske filosoffer, navnlig Hegel og Schelling, der en tid fik stor indflydelse. Danske filosoffer var dog gennemgående for nøgterne og realitetsbetonede til at lade sig påvirke af denne livsfjerne tænkning. Vore betydelige filosoffer, Kierkegaard, Poul Martin Møller og Sibbern tog alle afstand fra Hegels og Schellings spekulationer; og den senere danske filosofi, navnlig Kromanns og Høffdings var helt og holdent empirisk. Det samme gjaldt i det hele og store vore retsfilosoffer. Der opstår forøvrigt stadig i Tyskland, selv i nutiden, retninger, der vil bygge retsfilosofien og udlede dennes resultater af et enkelt apriorisk (altså af erfaring uafhængigt) grundprincip. Men bortset fra en enkelt undtagelse, se ndfr., har sådan filosofi ikke fundet tilslutning hos os.

I nyere dansk filosofi er der altså gennemgående enighed om, at også filosofisk, derunder retsfilosofisk tænkning, overalt må hvile på erfaring. Dermed er spørgsmålet om filosofiens metode dog ikke afgjort. Der rejser sig nemlig her det problem: hvad skal der forstås ved erfaring? I nyere fysiologi er der opstået en retning, som navnlig har fået mange tilhængere i U. S. A., og som har gjort dyreorganismernes ydre bevægelser og hele ydre legemlige adfærd til genstand for indgående forskning, en retning der kaldes Behaviourismen (af *behaviour* - ydre adfærd); og indenfor denne retning har flere

2

hævdet, at det kun er vore sanseiagttagelser, af dyre- og menneskeorganismernes ydre bevægelser, der er erfaring. Psykologiske iagttagelser af disse organismers indre sjælelige tilstande, som følelser, sindsbevægelser, attrå, vilje o.l., også kaldet introspektion, er ikke erfaring i videnskabelig forstand. Hos os har allerede neurologen Carl Lange - før Behaviourismens opståen - hævdet en lignende opfattelse i sine interessante skrifter: „Om sindsbevægelser“, 1885, og „Bidrag til nydelsernes fysiologi som grundlag for en rationel æstetik“, 1899. Han blev imødegået af psykologen Alfred Lehmann. Nyere psykologer som Frithiof Brandt og Edgar Rubin har heller ikke sluttet sig til den nævnte yderliggående Behaviourisme. Derimod har Jørgen Jørgensen i sit skrift: „Psykologi på biologisk grundlag“ (1935-1946) fremsat anskuelser, der ialtfald stærkt nærmer sig den nævnte rent fysiske Behaviourisme. Han hævder nemlig, at indre, psykiske tilstande, bevidsthedsfænomener nok er noget, der opleves af et subjekt, er noget, der „foreligger for mig“; men det „eksisterer ikke“. Det er kun „genstande, der eksisterer“. M. a. o. sansefølelser, følelser, drifter og andre bevidsthedsfænomener eksisterer ikke, men de er fremtrædelsesformer for genstande, som de „viser hen til“, som de „symboliserer“, „repræ-

senterer“ for os. Vore sanseiagttagelser af ting, f. eks. bordet foran mig, foreligger således for mig, men eksisterer ikke; de repræsenterer eller symboliserer derimod nævnte ting i omverdenen d. v. s. en samling af kendte og ukendte egenskaber; og denne ting er genstanden, der eksisterer, nævnte skrift s. 156 ff. Jørgen Jørgensen er imidlertid ikke klar; og det alene af den grund, at han ikke analyserer eller definerer de grundbegreber, hvorfra han går ud, altså begreberne „foreligger“ og „eksistens“. Noget bevis for sin nævnte grundanskuelser har han derfor ikke givet[2].

Det gælder idethele adskillige af de filosoffer, der dyrker den såkaldte analytiske filosofi, navnlig indenfor den retning, der kaldes den logiske empirisme, at de, når de søger at analysere d. v. s. opløse og kritisere erfaringsbegreber, som f. eks. det „psykiske“ eller „bevidsthedstilstande“, glemmer det vigtigste: at analysere og kritisere de grundbegreber, hvorfra de selv går ud, idet de uden videre forudsætter dem, som f. eks. „eksistens“, „virkelighed“ o.l., thi det turde være indlysende, at først når man har klaret for sig disse grundbegreber, kan man afgøre, hvorvidt et fænomen eksisterer, er virkelighed, og kan erfares. De forsømmer m. a. o. at begynde med en undersøgelse, der hører under den videnskab, der kaldes erkendelsesteori[3].

3

Til denne type analyserende filosoffer hører Alf Ross, også i hans sidste skrift: *Ret og Retfærdighed*. En Indledning i den analytiske Retsfilosofi, 1953. Denne forf. har i sine skrifter svinget fra den ene yderlighed til den anden. Han begyndte som aprioriker, idet han i sit første skrift: *Theorie der Rechtsquellen*, 1929, ville grundlægge en retslære på et apriorisk grundbegreb, ligesom hans lærer den gang, den østrigske retsfilosof Kelsen, med den forskel, at Kelsen bygger sin retslære på et apriorisk grundbegreb, begrebet „grundnorm“, Alf Ross på et andet grundbegreb, idet denne forf. i nævnte skrift mente at kunne tillægge de moralske og retslige regler en ubetinget apriorisk gyldighed, grundet i et for al erfaring gældende grundbegreb eller grundkategori „totalitet“ eller „individuel totalitet“. I sine to senere skrifter: *Kritik der sogenannten praktischen Erkenntnis*, 1933, og: *Virkelighed og Gyldighed i Retslæren*, 1934, gik han, under påvirkning af den svenske filosof Hägerström og den rent fysiske Behaviourisme, til den modsatte yderlighed. Han hævdede nu, ikke blot, og med rette, at al retsfilosofi skal bygge på erfaring, men tillige, i overensstemmelse med ovennævnte fysiske Behaviourisme, at psykologisk selviagttagelse ikke gengiver nogen virkelighed, og at følgelig alle psykiske fænomener, derunder alle forestillinger om værdi, ret og pligt, er videnskabelig falske, uvirkelige, se forf.s *Kritik der sog. prakt. Erkenntnis*, 54 ff., 71 ff. Han siger da også bestemt, at når det moralske og retslige „intet er“, er forestillingen om det moralske og retslige gyldige „ligeledes intet“, samme værk 438. Ligesom Hägerström hævder forf. i disse skrifter, at da al objektiv videnskab er faktisk beskrivelse af det, der er, er alle pligter, moralske og retslige, og deres udtryk: du bør, du skal, kun følelsesudtryk, som ingen logisk mening har; de er objektivt meningsløse, da de ikke, som den beskrivende videns domme, angår nogen genstand i omverdenen. Antagelsen af eller troen på det moralske og retslige grundbegreb, værdiens eller pligtens objektivitet er en „illusion“. Pligt og værdi er i sig selv intet, og omvendt er intet pligt og intet har værdi.

Som jeg i T. f. R. 1934 s. 264 ff, og i U. f. R. 1940 B s. 179 ff. fremhævede, kan der ud fra dette standpunkt overhovedet ikke blive nogen retsfilosofi eller retsvidenskab idethele, thi når moral og ret „intet er“, er, som forf. siger, forestillingen om moral og ret „ligeledes intet“. Ikke blot retsfilosofien, men hele retsvidenskaben forsvinder totalt.

I mit skrift: Erkendelse og Vurdering (1942, 2. udg. 1952) har jeg søgt at vise, at den ensidige Behaviourisme er

4

erkendelsesteoretisk uholdbar, at den psykiske verden har lige så megen realitet som den fysiske, at derfor psykologisk iagttagelse ligesåvel er erfaring som sanseiagttagelse af ydre genstande, og at man dernæst overhovedet ikke kan sammenligne moralbegreber og retsregler med en faktisk beskrivelse af det i naturen eksisterende, idet læren om moral- og retsregler hører hjemme i en helt anden gruppe videnskaber end de beskrivende, nemlig de anvendte, at retsfilosofien og retsvidenskaben idethele, ligesom de anvendte eller tekniske naturvidenskaber, angår fremgangsmåder, der er hensigtsmæssige for mennesker, hvilke fremgangsmåder, da de angår fremtidig handlen, i modsætning til de beskrivende videnskabers påstande ikke kan udtrykkes ved ord i præsens som: er, eksisterer, men netop ved ord, der indholdsmæssig peger mod fremtiden, og som moral- og retsregler anvender, altså at man må eller bør anvende den og den fremgangsmåde, handle på den og den måde, nemlig hvis man vil opnå det og det hensigtsmæssige resultat. Retsvidenskaben er anvendt eller teknisk samfundsvidenskab i analogi med de tekniske naturvidenskaber. Det, der undertiden kaldes retspolitik, eller de lege ferenda jura, fremstillinger ud fra sagens natur, er netop typisk anvendt eller teknisk samfundsvidenskab[4].

Forf. er åbenbart nu efterhånden blevet klar over, at hans ovennævnte standpunkter er uholdbare. I nyere artikler af forf. har man mærket en begyndende forandring i hans anskuelser fra: Kritik der sog. prakt. Erkenntn. og: Virkelighed og Gyldighed; og i hans sidste skrift: Om Ret og Retfærdighed, 1953, har han nu igen foretaget en hel frontforandring i grundanskuelserne. For det første har han opgivet den fysiske Behaviourisme. Han er nu klar over, at vi ikke kommer udenom introspektion, psykologisk iagttagelse ved forklaring af retsreglerne, forf. anf. v. s. 25, 88-89.

Men dernæst er retsfænomenerne, retsreglerne nu ikke længer „meningsløse“ følelsesudbrud eller „intet“, men tværtimod udtryk for „en meningsfuld sammenhæng“, forf. s. 41. Og nu er hele den del af juraen, der som lovbetænkninger, retsvidenskabelige de lege ferenda betragtninger andre udviklinger ud fra sagens natur beskæftiger sig med retten, som den bør være, en anvendt eller teknisk videnskab, forf. s. 31-34. Forf. bruger herom forskellige navne: teknisk retssociologi, social teknologi eller retspolitik, s. 33, men

5

det er kort sagt en anvendt samfundsvidenskab i lighed med de anvendte eller tekniske naturvidenskaber[5]. Og forf. har i det nye skrift et helt afsnit om retspolitikken, dens område og opgave, s. 417-455, jfr. 405 ff. Men hele denne anvendte eller tekniske samfundsvidenskab eller sociologi er jo ikke beskrivelse, men vurderinger, både i mål og midler. Forf. har således til en vis grad nærmet sig mine anskuelser, men også kun til en vis grad. Han er blevet stående på halvvejen.

Forf. er ikke meget klar i de udviklinger, hvormed han foretager denne frontforandring; og det ligger i, at samtidig med at han nu erkender, at den anvendte eller tekniske behandling af samfundsmæssige problemer med alle dens vurderinger er en videnskabelig opgave, ligesom den anvendte naturvidenskab, søger han at lægge så megen luft som muligt mellem sig og den hidtidige vurderende retsfilosofi, da han, som anført, i sine tidligere skrifter har kritiseret denne så hårdt. Vurderingsfilosofien, derunder den vurderende retsfilosofi, skal derfor stadig være „metafysik“, altså en filosofi, der ikke hviler på erfaring.

En retsfilosofi, der ved en vurdering ud fra sagens natur eller den naturlige ret vil finde de rigtige regler og grundsætninger, er kun „tomme, metafysiske spekulationer og tankefantasier“, „uden al videnskabelig værdi“, forf. s. 34. Uvidenskabelige vurderinger skal det således også være, når den alm. herskende retskildelære, f. eks. Per Augdahls o.l., ud fra forholdets natur, søger at vejlede domstolene i, hvorledes man bør forholde sig overfor love, sædvaner, præjudikater o. s. v., forf. s. 123-25. Ligeledes afvises det med stærk kritik, når forfatterne af de gældende fremstillinger af positiv ret under fortolkningen af lovene, analogislutninger o.l. støtter sig på vurderende betragtninger ud fra sagens natur, således eksempelvis Jul. Lassen ved fortolkningen og analogislutningerne ud fra de sporadiske bestemmelser i fr. 9. febr. 1798 og fr. 28. juli 1841, forf. s. 182.

I det retspolitiske afsnit, s. 417 ff., er forf. derimod fuldt klar over, at den anvendte, tekniske retsvidenskab, ligesom den anvendte naturvidenskab, bygger på vurderinger, jfr. forf. s. 409-10, men at den alligevel skal give en vejledning, ikke blot for lovgiveren, men

6

også for dommeren, forf. s. 421, derunder fremhæve de reale hensyn, der „er den organiske forening af en operativ opfattelse med en vurderende indstilling“, s. 426. Og i selve fortolkningen af loven fremhæves andre steder, at retsvidenskaben kan yde domstolene en stor støtte ved en vurdering af resultatets praktiske rimelighed, ved en argumentation på grundlag af reale hensyn og derved vejlede for domstolene de sententia ferenda (ligesom for lovgiverne de lege ferenda); og han udtaler endog, at han ikke vil indvende noget særligt imod at kalde denne retskilde „forholdets natur“, s. 111-12, 169-70.

Disse, hinanden modstridende udviklinger i skriftet: Om Ret og Retfærdighed, virker forvirrende på læserne. Hvorledes forklare, at f. eks. Per Augdahls vurderende reelle vejledning af domstolene ud fra forholdets natur i retskildelæren eller Jul. Lassens og andres fortolkning og analogislutninger, også med grunde i sagens natur, af forf. nævnte steder skal kritiseres som vurderingsbetragtninger, der er metafysiske, når disse videnskabsmænd i deres nævnte undersøgelser netop alene bygger på den „argumentation på grundlag af reale hensyn“ (s. 169-70), de vurderinger af „resultatets praktiske rimelighed“, forf. nævnte steder i fremstillingen selv anser for en værdifuld støtte for domstolene, og som han endog selv ikke vil nægte at kalde sagens natur.

I det hele må man nok spørge forf.: hvilke er de vurderinger, der er „metafysiske“ og må afvises, og hvilke er de vurderinger, der er gavnlige vejledninger for domstolene? Hvilket er det kriterium, der adskiller disse to vurderinger? Og hvad forstår forf. ved „metafysisk“ i denne forbindelse? Er det hans mening at ville påstå, at de positive retsvidenskabelige fremstillinger af f. eks. dansk og norsk ret med deres mange vurderingsbetragtninger ud fra sagens natur bygger på „oversanselige“, „overempiriske“ forestillinger? Hvis det er meningen, altså at nævnte positive fremstillinger ikke bygger på „erfaring“, så må forf. i sin „analyserende“ retsfilosofi virkelig først analysere sit eget begreb „erfaring“ og nærmere definere dette. Men det går denne forf., som adskillige andre analyserende filosoffer, at de, som ovenfor nævnt, forsømmer den vigtigste analyse, nemlig at analysere de forudsætninger eller grundbegreber, hvorfra de fordømmer og kritiserer andre som „metafysikere“ o.l. Der var netop for forf. så meget større anledning til at analysere hans begreb „erfaring“, som han i sine tidligere skrifter byggede på et fysisk behaviouristisk erfaringsbegreb, som han nu i sit sidste skrift har måttet forlade.

Også i forf.s retspolitiske afsnit er der en betydelig uklarhed ved, at han først kritiserer vurderingen i retsreglerne som en subjektiv stillingtagen, men senere mere og mere nærmer sig til at anerkende den som berettiget, ligesom i den anvendte naturvidenskab. Han fremhæver først, at der bag enhver handling ligger en stillingtagende indstilling eller vurdering, og at det er umuligt at bevise en vurderings rigtighed

ved rationelle argumenter, d. v. s. ved påberåbelse af kendsgerninger og anvendelse af logik, forf. s. 392. En

7

videnskabelig jurist kan f. eks. medvirke ved en socialistisk eller liberalistisk lovgivning. Den vurdering eller stillingtagen, disse retninger viser, må han acceptere - alt efter, hvilke der er de magthavende krese i samfundet - og acceptere som en præmis, der ikke kan bevises; men derefter kan han ved hjælp af rationel tænkning, altså ved logik og kendsgerninger, forme lovregler. Han tænker hypotetisk, d. v. s., at hvis nævnte sociale vurdering er givet som præmis, kan han rationelt drage slutningerne og forme en lovordning herefter.

Ved de tekniske naturvidenskaber, f. eks. brobygningsvidenskaberne og lægevidenskaben, er der også bag handlingerne, fremgangsmåderne, en stillingtagen, en vurdering som præmis, og en rationel tænkning, med kendsgerninger og logik ud derfra. Vurderingen kan være: de mest hensigtsmæssige, for menneskene gavnlige brokonstruktioner i de og de omgivelser. Den tekniske videnskabsmand tager, efter forf., ikke selv stilling til denne vurderingspræmis; på samme måde tager, efter forf., lægevidenskabsmanden ikke stilling til den vurderingspræmie, der ligger bag lægevidenskaben: værdien af at bevare og redde menneskeliv. Han tænker hypotetisk: hvis denne målsætning eller vurdering er rigtig, er hans følgende indsigt og behandling rigtig i forhold hertil, s. 409-10. På denne ikkestillingtagen beror efter forf. de tekniske videnskabs videnskabelige „renhed“. Og på samme måde må videnskabsmanden, efter forf., på de sociale videnskabs område undgå enhver stillingtagen til målene eller vurdering og derved undgå den forkastelige sammenblanding af videnskab og politik. „Socialforskeren må på samme upersonlige måde hypotetisk acceptere de politiske indstillinger der faktisk forefindes hos magthavende kredse i samfundet (udhævet af forf.), så at han, altså ligesom den naturvidenskabelige tekniker, stiller sin indsigt til rådighed for givne målsætninger, uden selv at tage stilling til disse,“ forf. s. 410. Men han må altså i retspolitikken først „studere de indstillinger og målsætninger der faktisk er dominerende indenfor indflydelsesrige socialgrupper“, (udhævet af forf.), s. 424, eller „de politiske magthavere“, s. 472[6].

8

Man forstår egentlig herefter ikke, hvorfor forf. er så forarget på naturretten, der ofte stillede sin viden til rådighed for de til enhver tid værende magthaveres vilje, og at forf. endog her lader sig henrive til følgende kraftudtryk: „Som en skøge er naturretten til rådighed for enhver“, s. 343. Ti forf.s ovenciterede standpunkt må jo f. eks. ganske simpelt betyde: hvis socialisterne er ved magten, må den videnskabelige jurist acceptere en socialistisk statsordning som målsætning, vurderingspræmis, og hvis de borgerlige liberalister har magten, må disses målsætning accepteres som grundlag, som uundgåelig præmis i den anvendte retsvidenskab, retspolitikken tænkning. Det samme må også gælde videnskabs stilling under en kommunistisk og nazistisk magthavende regering og videnskabs forhold til den. Når jeg i mit hjertes troskyld i 1943, i selve jødeforfølgelsens år, offentlig, i min Retslære, med styrke forsvarede de danske jøder, betonede deres ligeberettigelse med andre danske statsborgere og med varme fremhævede de danske jøders store indsats i dansk kulturliv, var det altså efter forf.s retsfilosofi en rent subjektiv, uvidenskabelig del af min Retslære; de daværende tyske magthavere havde som bekendt en ganske modsat vurdering af jøderne. Hvis jeg altså havde accepteret de tyske magthaveres indstilling overfor jøderne som vurderingspræmis og i min Retslære stillet min videnskabelige, lovtekniske viden til rådighed for magthaverne, f. eks. ved udformningen af en jødelovgivning, ville min Retslære altså efter den nyeste danske retsfilosofi af Alf Ross have været mere „ren“ end den nu blev, da jeg i min grundvurdering om jøderne gik imod de tyske magthaveres „vurderingspræmis“.

Også i forf.s udvikling på dette område forekommer der udtalelser, der viser en mærkelig inkonsekvens og uklarhed i dette grundspørgsmål. Undertiden synes han ved siden af de politiske magtgruppers målsætning at lægge vægt på et uklart begreb: „kulturens og nationens enhed“, „kulturtraditionens ånd“ eller folkets „kulturtradition“, forf. s. 161, 163-64, 425. Forf. bygger i virkeligheden her på lignende uklare, mystiske faktorer i folket som den historiske skole med dens „folkeånd“ o.l., som han andetsteds håner og bl. a. stempler som en „kryptonaturret“, forf. s. 438! Det er unægtelig besynderligt at møde en sådan videnskabelig forvirring hos en forfatter, der ellers fremsætter de skarpeste domme om ganske lignende forvirrede tankegange hos andre forfattere.

Men dernæst må bemærkes: hvad en magthavende kommunisme eller nationalsocialisme bryder sig om „kulturtradition“ o.l., har vi allerede tilstrækkelig erfaring om. Et andet sted fremhæver forf., som anført, ganske inkonsekvent, at „teoriens rolle ikke blot er rent teknisk. Dens opgave bliver også at vejlede, hvad selve målsætningen angår“ (udh. af forf. s. 411), nemlig når den viser uklarhed eller mangelfuld viden om de virkelige forhold. Men strengt konsekvent efter forf. må enhver målsætning, vurdering jo være videnskabsmanden ganske ligegyldig, selvom den skulle bero på en „ikke adækvat virkelighedsopfattelse“ (jff. forf. s. 411-12). De nationalsocialistiske tyske magthavere brød sig jo aldeles ikke om

9

virkelighedsopfattelsen eller sandheden, men byggede i deres vurderinger bevidst netop ofte på de værste fordrejelser af sandheden.

I virkeligheden har samfundsvidenskaben aldrig forholdt sig passiv overfor de til enhver tid værende magthaveres samfundsordning, som forf. anser for det rette standpunkt. Hvis dette havde været tilfældet, var vi aldrig kommet af med den arvelige enevælde med dens overgreb på den personlige og åndelige frihed. Havde de sociale videnskabsmænd indenfor naturretten, som forf. håner, mænd som Montesquieu og Locke, forholdt sig passivt og accepteret målsætningerne, vurderingerne hos deres tids magthavere, var de engelske revolutioner i 1642 og 1688, den amerikanske i 1776 og den franske revolution i 1789 aldrig kommet, med deres helt nye målsætninger: folkets frihed og nye statsordninger. Der var også en del naturretsvidenskabsmænd, der stillede sig til magthaverens rådighed; men det var netop ikke de betydeligste. Men når forf. håner disse naturretslærere, der stillede deres viden til rådighed for magthaverne, er forf. jo kun berettiget hertil ud fra en vurdering. Og konsekvent ud fra hans eget standpunkt burde forf. tværtimod have fremhævet disse naturretslæreres „renhed“ i videnskab istedenfor at håne dem med hans stærkt vurderende udtryk: „skøge“.

Forf.s opfattelse af den anvendte samfundsvidenskabs stilling og opgave er i det hele ganske virkelighedsfjern. Også den moderne retsvidenskab kritiserer frit de magthavende politiske partiers lovgivning. Forf. afholder sig heller ikke selv fra denne vurderende virksomhed; han går jo således stærkt ind for demokratiet som statsordning og imod diktaturet; og i sit sidste skrift indlader han sig gentagne gange på vurderinger. Når han således f. eks. håber, at „Sandheden“ i modsætning til racefordomme vil sejre i negerspørgsmålet, s. 472 o.l., er det vurderinger. Hvorfor er forøvrigt „sandhed“ bedre for et samfund end diktaturstatemes propaganda og indpodning af de anskuelse, som diktatorer anser for de rette for folket at tro på? Det kan kun være, fordi man anser det for det gavnlige for et samfund i det lange løb at få den sandhed at vide, der opstår under fri diskussion. Altså en vurdering! Og når forf., som ovenfor vist, omend under uklarhed, indrømmer den positive retsvidenskab, at den både ved fortolkningen, ved analogislutninger o.l. må anvende de reelle retshensyn, reale grunde ud fra forholdets natur, så er det jo netop vurderinger, denne anvendte retsvidenskab anvender; og dansk positiv retsvidenskab har ikke ladet sig diktere standpunkter af sociale eller politiske magthavere.

Inkonsekvent er det endelig også, når forf., skønt han betragter alle vurderinger som subjektive indstillinger, der gives udefra og ikke af

den videnskabelige erkendelse, ikke desmindre drister sig til at sondre mellem mer eller mindre videnskabelig „rene“, eller „ærlige“ vurderinger og i det hele at tale om „redelighed og ærlighed“ i den retspolitiske tænkning, s. 405 ff., og stempler flere andre forfattere, f. eks. Jul. Lassens, Platous o.l.s analogislutninger, modsætningslutninger og fortolkninger som mindre videnskabelige, „uærlige“ eller „uredelige“ o.l. Heri ligger der jo netop en

10

vurdering fra forf.s side; og der findes intet videnskabeligt kriterium, der kan afgøre, om de nævnte forfatters vurderinger eller forf.s egne er de rigtige. Det er forøvrigt urigtigt, at f. eks. Jul. Lassens vurderinger i Obligationsretten ved analogislutninger fra fr. 9. febr. 1798 og 28 juli 1841 eller mine vurderinger ved modsætningslutningen fra D. L. 6-17-5 o.l. maskeres som særlig positivretlige. De siges jo ganske åbent både af Jul. Lassen, mig og andre netop at være analogi- og modsætningslutninger fra lovbestemmelser og ikke at være disse selv. Og forf. erkender selv, at fremstillingen af positiv ret overhovedet ikke kan undvære analogi- og modsætningslutninger o.l. begrundet i sagens natur. Hele forf.s lange polemiske udfald her betyder altså i virkeligheden kun en påstand om, at disse andre forfatters vurderinger i nævnte slutninger er urigtige og forf.s egne rigtige. Men ud fra forf.s eget udgangspunkt er alt dette jo et postulat, idet alle vurderinger efter dette udgangspunkt er lige dårlige eller lige gode, da der overhovedet ikke kan gives noget videnskabeligt bevis for en vurderings, en målsætnings rigtighed.

Grunden til hele forf.s selvmodsigende og forvirrede stilling til de retslige og moralske vurderinger er, at forf., skønt han vil giye en indførelse i den „analytiske“ retsfilosofi, ganske glemmer at analysere de forudsætninger, hvorfra han selv går ud, nemlig begreberne „erfaring“, „videnskab“ og „vurdering“, ti kun ved at han gennem en sådan analyse nåede at klare, hvad han forstår ved disse begreber, kan han videnskabelig bevise sin påstand: at vurderinger, være sig i retspolitik eller i anvendt naturvidenskab, ikke er empirisk „videnskab“, ikke er „erfaring“, men „hinsides erfaring“, og at kun beskrivelse af faktiske fænomener er videnskab. Men da han har forsømt at klare disse begreber, savner hans påstand og udviklinger om, at enhver vurdering ikke er videnskabelig erkendelse eller erfaring, og de retspolitiske afsnit i hans skrift (s. 310-472, jfr. s. 159- 227) videnskabeligt grundlag.

II. Gældende ret.

Denne manglende analyse af grundbegreberne hos forf. har imidlertid også fået en uheldig indflydelse på de dele af hans fremstilling. der beskæftiger sig med begrebet: gældende ret, navnlig s. 14-205. Han går nemlig også her, uden analyse eller begrundelse, ud fra de samme begreber om erfaring og videnskab som beskrivelse af eller erfaring om den faktiske virkelighed, som han går ud fra i de retspolitiske afsnit. Også retsfænomenerne, retsreglerne, der faktisk anvendes af domstolene, hører til denne virkelighed. Efter en længere beskrivelse af et skakspil hævder han, at der „efter alt at dømme ingen anledning er til at tro, at begrebet „gældende (dansk) ret“ (retsnorm) ikke skulle kunne forklares og bestemmes principielt på same måde som begrebet „gældende (for et spillerpar) skaknorm“ (udh. af forf.), s. 27.

En retsregel eller retsnorm er altså nu ikke længere, som i forf.s tidligere skrifter, et „intet“, et metafysisk fatamorgana, men noget virkeligt, et fænomen i virkeligheden, der kan erfares. Den

11

virkelighed, som en retsregel er, f. eks. V. L. § 28, at akseptanten af en veksler skal betale den, er, ligesom en skakspilregel, som spillerne følger, en regel, som visse mennesker, ved retsreglen dommerne, faktisk følger. Han er også nu klar over - i modsætning til hans tidligere skrifter - at en rent fysisk behaviouristisk beskrivelse af dommernes ydre optræden ikke er nok til en skildring af denne optræden, ti for den

ydre sanseagttagelse ses og høres kun, at disse mennesker, dommerne, ligesom skakspillerne, effektivt følger en vis ydre fremgangsmåde - hvorefter en anden myndighed, fogden, følger en anden, nemlig ved at fratage skyldneren visse genstande. Men den psykologiske beskrivelse, introspektion, må træde til. Ligesom skakspillerne følger dommerne ikke blot en ydre optræden, men de følger denne, idet de føler sig socialt forbundne af det i reglen indeholdte direktiv, s. 22-28, 47-51. Om begrebet gældende ret kan altså bemærkes: at en retsregel gælder - ligesom at en skakregel gælder - vil sige, at denne regel indenfor et vist fællesskab (skakspilletts parter, samfundets myndigheder), effektivt følges, og fordi deltagerne føler sig socialt forbundne af reglens direktiv, s. 25.

Dersom retsvidenskabens sætninger om, hvad der er gældende ret, skal forstås som erfaringsvidenskabelige påstande om en social virkelighed, må de, som alle andre virkelighedsudsagn, kunne efterprøves gennem erfaringen; det må altså herved efterprøves, om udsagnet er sandt eller ej, forf. s. 52. Men hvorledes skal man nu videnskabeligt empirisk kunne verificere en retsfremstillings påstand om, at den og den retsregel gælder, f. eks. nævnte V. L. § 28? Herpå svarer, forf., at en sådan påstand er en forudsigelse af, at dersom en sag indbringes for domstolene, vil reglen (f. eks. V. L. § 28) blive anvendt af domstolene. Det kan altså påvises, om denne forudsigelse af en fremtidig faktisk handlen er sand eller falsk, s. 51-55. „Påstanden anses for sand, dersom vi har god grund til at antage, at denne forudsigelse vil gå i opfyldelse“, s. 55.

Her må man unægtelig spørge forf.: hvad er det for en grund? Hvilken grund kan videnskabelig, erkendelsesmæssig berettige os til at antage, at denne forudsigelse af dommernes følgen en retsregel vil slå til? Det drejer sig jo ikke om forudsigelser som naturvidenskabens om måne- og solformørkelser. Når vi har „grund“ til at antage, at disse forudsigelser vil gå i opfyldelse, er det fordi himmellegemerne ufravigelig følger årsagsloven, loven om de lovmæssige sammenhæng i naturen. Men denne sikkerhed har jo nævnte forudsigelse om dommernes optræden ikke. Hvad kan vi da støtte den på? Den kan givet ikke videnskabelig støttes på, at disse mennesker tidligere, i mange tilfælde har vist denne optræden, at følge retsreglen, ti menneskers optræden er uberegnelig, og ialtfald ikke beregnelig som himmellegemernes. Desuden kan en retsregel, f. eks. en ny veksellovregel, fornylig være vedtaget. Så hjælper jo ingen henvisning til tidligere hyppig optræden. Man kunne måske så prøve følgende grund til forudsigelsens opfyldelse: dommerne vil sandsynligvis følge reglen, fordi de, som forf. anfører, faktisk føler

12

sig „socialt forbundne“ til at følge den. Men videnskabens vigtigste opgave er jo at spørge: hvorfor? Altså at søge en årsagsforklaring på virkelighedsfænomenerne. Vi må altså spørge: hvorfor vil dommerne da føle sig socialt forbundne til at følge reglen. Her hjælper det ikke det ringeste at sige, at de faktisk psykologisk hidtil i flere tilfælde har følt sig „socialt forbundet“, ti heraf kan vi ikke med sikkerhed forudsige, at de også vil føle således i fremtiden. Og er der noget, borgerne i et retskultursamfund vil vide, er det netop, at de med sikkerhed kan vente, at dommerne vil følge lovreglerne. Nu har forf. jo ved sit eget standpunkt helt afskåret sig fra at sige til dommerne: I bør eller skal følge lovreglen, ti så er vi inde i de efter forf.s egen opfattelse helt uvidenskabelige vurderinger. Og forf. kan ikke forsøge som en sidste redningsplanke for sit standpunkt en omformning af vurderingen ved at sige til dommerne: I skal følge lovreglen, fordi I faktisk psykologisk hidtil har følt Jer bundne af lovens regler, ti der fører jo netop, efter forf.s hele standpunkt, ingen bro fra det faktisk hidtil skete til, at det fremtidig bør eller skal ske. Retsvidenskabens må altså her helt give op. Det kan ikke på nogen måde begrundes, at dommerne ikke må dømme ganske som de har lyst til[7].

Forf. prøver ved en række, ret lange og kunstige udredninger, s. 14-28, 47-59, at klare disse vanskeligheder, som hans egne, uanalyserede

forudsætninger har viklet ham ind i. I korthed kan disse udredninger sammenfattes således: en retsregel, f. eks. V. L. § 28, 1, er efter sin funktion og mening slet ikke nogen påstand om noget som helst, ikke et udsagn, der kan være sandt eller falsk. En lovregel tilsigter *ikke* at give oplysning om virkeligheden, har ingen logisk mening; men retsvidenskabens fremstilling af lovreglen kan derimod være en erfaringsvidenskabelig påstand om en social virkelighed; men den virkelighed, den positive retsvidenskab gengiver ved at referere lovreglens indhold, er kun den nævnte ydre faktiske optræden af dommerne og den indre psykiske: følelsen af forbundethed, som visse mennesker faktisk har, se særlig s. 16 ff., 51 ff. Denne forf.s virkelighedsbeskrivelse af lovreglens indhold er imidlertid urigtig; denne beskrivelse mangler nemlig det mest centrale led i lovreglen, det led, som alle vil være enige om er det, der mest særpræger lovreglen, nemlig: at dens fremgangsmåde skal følges, uomgængelig nødvendig.

Med andre ord: retsvidenskabens beskrivelse af lovreglen skal være en beskrivelse af virkeligheden, være en påstand om denne; men selve lovreglen angår overhovedet ingen virkelighed, ti dens

13

mest centrale ejendommelighed er et mærkeligt udsagn om et for en virkelighedsagttagelse ganske ubekendt X - at en optræden skal følges -; dette mystiske X har efter forf.s opfattelse ingen virkelighed; retsvidenskab kan derfor aldrig give nogen beskrivelse eller udforskning af den; al positiv retsvidenskab om gældende lovregler forsvinder. Forf. er her, som konsekvens af hans egen anskuelse, stødt på en af de mystiske, metafysiske faktorer, som han fordømmer så hårdt og bortviser fra videnskaben som værende uden al virkelighed. Men denne metafysiske faktor, dette fata morgana er desværre netop hele den gældende ret! Og da også retspolitikken til syvende og sidst hviler på en faktor, der hedder vurdering, som heller ikke har nogen virkelighed, men er „hinsides al empirisk virkelighedserkendelse“, må hele retsvidenskab, både den positive fremstilling af gældende ret og retspolitikken, ophøre som videnskab; og det så meget mere, som positiv retsvidenskab og retspolitik i sidste instans ikke kan skilles ad, forf. s. 63, 130; og herefter må også hele forf.s virksomhed ophøre, da den kun er udviklinger om det uvirkelige.

Det går forf. på samme måde som filosofen Jørgen Jørgensen. Da de ikke analyserer deres egne forudsætninger eller grundbegreber, for Jørgen Jørgensens vedkommende grundbegreberne „eksistens“, „foreligge“ o.l., og for forf.s vedkommende grundbegreberne „vurdering“, „empirisk erkendelse“, „indstillinger hinsides erkendelsen af virkeligheden“, „videnskab“, vikler de sig ind i en række uklarheder, kunstige forklaringsforsøg, der intet reelt viser, og i sidste instans fører til undergravning af deres egen fremstilling.

Forf. bebrejder den tidligere danske retsfilosofi, at den i sin tænkning greb til det aprioriske, endvidere at den betragtede rettens gyldighed som værende af „overnaturlig, usanselig art“, o.l., forf. s. 34 ff. Denne kritik er uberettiget. Hverken hos Scheel eller Goos vil man i retsfilosofi eller retskildelære finde nogensomhelst forklaring af retten ved hjælp af „det overnaturlige“ eller påstande om, at rettens gyldighed er af „overnaturlig, usanselig art“, jfr. min afhdl. i T. f. R. 1953 s. 129-131. De eneste retsfilosoffer, man kan beskyldes for at bygge på aprioriske forudsætninger, er blandt de ældre forfattere F. C. Bornemann, og i nyere tid forf. selv, i: Theorie der Rechtsquellen.

Hvad man derimod kan indvende imod den ældre retsfilosofi og etik - både i Danmark og andetsteds - er, at den mangler en holdbar erfaringsmetode. Den hidtidige etik og retslære, både Kants aprioriske pligtlære og utilitarismen, har efter min opfattelse bevæget sig på et for højt abstrakt plan. De bygger på deduceringer af et princip, enten Kants og hans efterfølgeres pligtprincip eller Benthams velfærdsprincip og mangler en særlig erfaringsmetode.

Overfor denne hidtidige abstrakte etik og retslære har jeg i mine bøger: Erkendelse og Vurdering og Retslæren søgt nøgternt

14

at bringe undersøgelsen ned på jorden. Men hvorledes er det muligt at gøre etikken og retslæren til nøgterne erfaringsvidenskaber?

1. Jeg blev efterhånden klar over, at man aldrig ville kunne komme bort fra den tidligere etiks og retsfilosofis abstrakte principper og udførelser heraf, medmindre man undersøgte de mest realistiske, empiriske videnskaber, naturvidenskaberne, og prøvede, om der muligt indenfor disse videnskaber på nogle områder anvendtes en erfaringsmetode, der var særlig egnet til at lade sig overføre til visse menneske- og samfundsvidenskaber, særlig etikken og retsvidenskab på områder, der kunne sammenlignes med de tilsvarende naturvidenskabelige. Der findes nu en række naturvidenskabelige undersøgelser, der ligger i et meget jævnt, rent praktisk plan, som landbrugs- og forstvidenskab, ingeniørvidenskab, lægevidenskab. En lang tid ansås disse undersøgelser ikke for videnskaber, idet de ikke som de ældre teoretiske naturvidenskaber, fysik, kemi, fysiologi, anatomi o.l. giver en beskrivelse af virkehedsfænomener, men rent praktiske handlemetoder. Senere, da man ikke længere ville nægte, at de var undersøgelser af videnskabelig art, ansås de ihvertfald ikke for at være lige så „fine“ som de rent beskrivende videnskaber; og derfor brugte man ofte udtrykket lægekunst istedenfor lægevidenskab, „ingeniørkunst“ istedenfor ingeniørvidenskab o. s. v. Jeg kom imidlertid (i mine nævnte skrifter: Erkendelse og Vurdering, og: Retslæren), til det resultat, at etikken og retsfilosofien og idethele retsvidenskab måtte findes i dette jævne, praktiske plan, og at man først herigennem kunne gøre sig håb om at begrunde dem og befri retsfilosofien, såvelsom etikken, for den hidtidige etiks og retsfilosofis abstrakte principper og deduceringer herfra, være sig fra Benthams utilitariske princip eller Kants pligtprincip, jfr. T. f. R. 1935 s. 128 ff., for ikke at tale om den aprioriske metafysik. Ingen moralsk regel og ingen retsregel kan herefter, som jeg har søgt at vise, begrundes uden på samme jævne realistiske erfaringsbestemte måde som i landbrugs- og forstvidenskab: en hensigtsmæssig fremgangsmåde til dyrkning af hvede eller roer, eller i ingeniørvidenskaben de hensigtsmæssige konstruktionsmetoder til bygning af veje, havne, huse o.l. eller i lægevidenskab til bekæmpelse af sygdomme. At man kan beskrive sociale fænomener lige så videnskabeligt som naturfænomener, er givet og er, som bekendt, også sket i den beskrivende sociologi, socialøkonomi o.l. Men kan moralregler og retsregler opfattes som tekniske, praktiske behandlingsmåder som landbrugs- og ingeniørmetoder, lægemetoder, og er det videnskab?

Da der nu selv om de tekniske eller anvendte naturvidenskaber er tvivl i så henseende, anså jeg det for nødvendigt at analysere begrebet „videnskab“ og dennes sidste forudsætninger, begreberne „virkelighed“, „erfaring“, „eksistens“ o.l.

2. Om denne nærmere analyse må jeg naturligvis henvise til min erkendelsesteori, etik og retsfilosofi i nævnte skrifter, jfr. i kort fremstilling T. f. R. 1953 s. 123-44. Jeg skal her blot som resultat af mine undersøgelser kort fremhæve, at begrebet „virkelighed“

15

ikke er entydigt, men erkendelsesmæssig tages i to betydninger, nemlig kort udtrykt dels 1) i betydningen: den sande opfattelse af verdensaltet og 2) vor menneskelige, på vore erkendevner: tid, rum, lighed, forskel og lovmæssig sammenhæng beroende opfattelse heraf. Betydning 1) må vi i moderne videnskab se bort fra. Dette område var den ældre metafysiske filosofis tumleplads (lige fra Thales og Heraklit i oldtiden til Descartes, Spinoza, Leibniz, Hegel o. a. i nyere tid) og gav anledning til mange fantasifulde spekulationer. Om verdensopfattelsen i betydning 1) ved vi intet og kan intet vide. Det er muligt, at opfattelse 2) helt eller delvis dækker opfattelse 1); men 2) kan også være helt subjektiv. Verdensopfattelse i betydning 1) kan være genstand for anden åndelig virksomhed, religion, men ikke for videnskab. Vor opfattelse i betydning 2) giver os derfor ingen sandhed om verden i absolut forstand, men kun en praktisk orientering i tilværelsen gennem tid, rum, lovmæs-

sige sammenhæng o. s. v. Selv de rent beskrivende, teoretiske videnskaber, som fysik, kemi, fysiologi o. s. v. giver altså kun en sådan praktisk orientering, hensigtsmæssig til gavn for menneskeheden, og hviler altså i sidste instans også på en vurdering.

Allerede som følge heraf er det uberettiget af de beskrivende, teoretiske videnskaber at ville stille sig på et højere plan end de anvendte, tekniske videnskaber. Disse sidste bygger naturligvis også på virkelighedsbegreb 2), altså den i tid, rum, lovmæssig sammenhæng eller årsagssammenhæng o.l. givne opfattelse. Men ved siden af den beskrivende videnskabs erfaringsmetode, der består i iagttagelse af fænomenerne i tid, rum, nævnte sammenhæng o.l., anvender de tekniske eller praktiske videnskaber en særlig erfaringsmetode. Men hvori består denne?

Den kan formentlig defineres således: den benytter den teoretiske videnskabs iagttagelse af fænomenerne til selv at gribe ind i de lovmæssige sammenhæng af de såkaldte årsager og virkninger for derigennem på livets mange specielle områder at sætte de årsager i gang, som kan frembringe de mest hensigtsmæssige, for mennesker gavnlige virkninger. Disse videnskaber har altså ligesom de teoretiske et praktisk formål, men i modsætning til disse er det bestemte, konkrete, direkte praktiske virkninger på livets mange specielle områder, de tilsigter. Denne metode: at prøve ved iagttagelse af de lovmæssige sammenhæng at sætte de og de årsager ind for at fremkalde de og de virkninger, kan bedst karakteriseres som: den eksperimentale, og når den har nævnte hensigtsmæssige virkninger til formål, har jeg kaldt den: den eksperimentale vurderende erfaringsmetode[8]. Begrebet erfaring er altså heller ikke entydig, men tages

16

i to betydninger: 1) at iagttage fænomener i tid, rum, årsagssammenhæng o. s. v., og 2) på grundlag af disse iagttagelser eksperimentalt vurderende at fremkalde årsager, der giver de hensigtsmæssige, for mennesker gavnlige virkninger; og ved „vurdering“ må altså forstås: en eksperimental, praktisk erkendelse af en menneskelig handling eller anden adfærd virkninger for mennesker, hensigtsmæssige eller uhenigtsmæssige.

Der er da efter min ovenfor kort anførte erkendelsesteoretiske analyse ingen grund til at nægte de anvendte eller tekniske videnskaber karakter af videnskab eller deklassere dem som mindre videnskabelige, da de i sidste instans hviler på samme grundvurdering, som de teoretiske, beskrivende naturvidenskaber; og der er efter min opfattelse lige så lidt grund til at nægte den eksperimentale vurderende undersøgelse karakter af erfaring. Vi taler naturlig både om, at vi erfarer, at visse fænomener optræder på den og den måde i tid, rum, årsagssammenhæng o.l., og at vi erfarer, at vi kan opnå de og de hensigtsmæssige virkninger, f. eks. en maskine, bro, bygning, vej, når vi sætter de og de årsager i gang. Men da denne art erfaringsmetode, efter min opfattelse, ikke blot kan anvendes i de tekniske eller anvendte naturvidenskaber, men også i etikken og i de samfundsvidenskaber, der angår fremgangsmåder ved handling og anden adfærd, navnlig retsvidenskaben, må også disse undersøgelser anses for videnskab. Hermed hører al hidtidig etiks og retsfilosofis spekulation ud fra abstrakte principper op, ikke blot de ældre metafysiske - thi de hører under det udenfor erfaringen og videnskaben liggende begreb 1) om tilværelsen - men også den nyere retsfilosofis deduktioner af principper. Ingen moralsk regel og ingen retsregel, ingen retsgrundsætning kan anerkendes, medmindre de, ligesom bro- og bygningskonstruktioner, lægevidenskabens helbredelsesmetoder o.l., kan begrundes i praktiske eksperimentale erfaringer som givende de mest hensigtsmæssige virkninger (se nærmere: Erkendelse og Vurdering, 2. udg. 1952 s. 221-312, 339 ff., Retslæren, 1943 I s. 73-90).

Min opfattelse altså 1) af etikken og retsvidenskaben som rent praktiske, anvendte videnskaber, og 2) den eksperimentale, vurderende erfaringsmetode som anvendelig i disse videnskaber, ligesom i de tekniske naturvidenskaber, har mødt modsigelse fra flere sider, se min imødegå-

else heraf i mine afhdl. i T. f. R. 1953 s. 128 ff.; Erkendelsesteori og Retsvidenskab og i det nordiske filosofiske tidsskrift „Theoria“ 1950: The method of social sciences. Men i nyeste tid har min opfattelse vundet tilslutning fra flere betydelige videnskabsmænd i den internationale retsfilosofi. Hos yngre nordiske videnskabsmænd spores der også visse tendenser i denne retning. Alf Ross var i sine tidligere skrifter (også i: Kritik der sogenannten praktischen Erkenntnis, 1933, og i: Virkelighed og Gyldighed i Retslæren, 1934), som før nævnt, ganske fjernt fra sådanne tankegange. I sit sidste skrift: Om Ret og Retfærdighed har han imidlertid, som ovenfor omtalt for såvidt nærmet sig dem, som han nu betragter den del af juraen, der kaldes retspolitikken eller de lege ferenda juraen

17

som en anvendt eller vurderende virksomhed i lighed med de anvendte naturvidenskaber. Men han har stadig for såvidt fastholdt sit tidligere standpunkt, som han hævder, at al vurdering ikke er videnskab, men noget der ligger hinsides erfaringen. Men da han, i modsætning til mine undersøgelser, helt har undgået at komme ind på en analyse af de ovenfor fremhævede grundlæggende begreber, har det altså, som ovenfor påvist, ført til, at hans argumentation både i de retspolitiske afsnit og i afsnittene om gældende ret i virkeligheden savner videnskabeligt grundlag.

Hvis min opfattelse er rigtig, falder hele grundlaget for værdinihilismen; og alle de kunstige tankegange, som hidtil har plaget retsfilosofien, om gældende ret som beskrivelse eller udbyggen efter forholdets natur, om retsreglen som væren eller bør væren o.l. kan da forsvinde, tillige med de endeløse abstrakte spekulationer over vurdering eller målsætning som ikke værende videnskab, men „retspolitik.“

Efter min opfattelse får også den gældende ret og dens bindende virkning for borgerne og dommerne en naturlig forklaring, ligesom retspolitikken. Medens der i metodens art ingen forskel er på etikken behandlingsmåder, derunder de moralske regler, og lægevidenskabens, når vel at mærke, de etiske fremgangsmåder eller regler begrundes på samme realistiske, nøgterne måde som lægevidenskabens og de andre anvendte naturvidenskabers, som hvilende i de eksperimentale vurderende erfaringer, er der den forskel på etikken, lægevidenskabens o.l.s handleregler og den gældende rets regler, at disse sidste må gennemføres af samfundets myndigheder med tvang og derfor må være ubetinget bindende for borgerne og dommerne, simpelthen fordi først og sidst det mest afgørende reale hensyn efter alle hidtidige eksperimentale sociale erfaringer er hensynet til samfundsmedlemmernes, borgernes sikkerhed og fred. Denne mest fundamentale sociale vurdering er det, der i sidste instans berettiger samfundsmagtens anvendelse af tvang - straf, erstatning, forbud o.l. - til lovreglernes ubetingede gennemførelse.

Retsfilosofien, såvelsom den positive retsvidenskab, kan altså, efter min opfattelse, idetheletaget kun blive en videnskab, når den fremtidig bygges på samme realistiske grundlag og samme eksperimentale erfaringsmetode som de anvendte naturvidenskaber.

Både de etiske handlemåder eller regler og juraens retsregler angår, ligesom lægevidenskabens og de andre anvendte naturvidenskabers metoder eller handleregler, en fremtidig virkelighed; men det er en virkelighed, der i modsætning til al anden virkelighed, er sat ind i verden af mennesker selv.

Når forf.s egne anskuelser, objektivt videnskabeligt set, er så løst underbygget, virker det besynderligt, at han ikke desmindre om andre videnskabsmænds opfattelse udtaler de mest absolutte og

18

ligefrem moralsk nedsættende domme, som om kun hans meninger var rigtige og andres helt urigtige, ja „uærlige“. Om vor højt ansete retsvidenskabsmand Julius Lassens fortolkning af forordningerne af 9. febr. 1798 og 28. juli 1841 og deraf udledede retsgrundsætninger for eksstinktion af indsigelser og rettigheder vedr. gældsbreve, som

med rette er blevet højt skattet i dansk retsvidenskab, og som har været til største gavn for dansk domspraksis, udtaler forf., at den er „et rent festfyrværkeri af taskespillerkunster med vekslende analogislutninger, fulde og partielle modsætningslutninger og udledninger af almindelige grundsætninger“, s. 182. Denne Julius Lassens fortolkning og andre videnskabsmænds fortolkninger stempler forf. som „fiks fakserier“, „fortolkningsmanøvrer“, der har „karakter af prokuratorkneb, der ikke hører hjemme i ærlig videnskab“, forf. s. 130, 183. Den svenske retsvidenskabsmand Lundstedts samfundsnyttebetragtninger karakteriseres som „falsum“, forf. s. 382. En tredje videnskabsmands udvikling om begrebet „ejendomsret“ stemples som det „rene vrøvl“ og „opstølet nonsens“. Om Goos' opfattelse af en rets natur hedder det, at den „naturligvis er i bund og grund forkert“; andre videnskabsmænds fremstillinger karakteriseres som „kneb og tilsnigelser, hvormed politiske indstillinger, bevidst eller ubevidst, kamuflerer sig som videnskab og dermed på bedragerisk (!) måde søger at tilrane sig en autoritet i dennes navn“, forf. s. 407. En udvikling af den tyske filosof Nelson karakteriserer forf. her som en „retfærdighedens maskerade“, s. 364, o. s. v., o. s. v.[9]Forf.s her citerede, personlig farvede, ubeherskede, tildels injurerende udfald mod anderledes tænkende videnskabsmænd, er ikke blot langt fra

19

den sokratiske beskedenhed, som er den sande videnskabs ånd, men er idethele en polemisk form, der ikke er en videnskabsmand værdig. Dertil kommer, at forf.s udviklinger er skrevet i et søgt, affekteret sprog med et mægtigt opbud af ganske overflødige fremmedord og kunstudtryk.

Dette skrifs „indførelse i den analytiske retsfilosofi“ er ikke blot lidet egnet til en sådan indførelse, særlig for de juridiske studerende, idet den ikke giver en analyse af forf.s egne forudsætninger eller grundbegreber og derfor, som ovenfor påvist, fører ind i en række uklarheder i de afgørende grundspørgsmål og ind i en videnskabelig forfejlet metode; men dette skrift viser også de unge jurister en subjektivt farvet, vulgær polemisk form, der er i strid med den sande videnskabs ånd, og som de unge først og fremmest skal lære at undgå, når de vil nå frem til den objektive behandling af samfundets problemer.

1. Af det græske ord „meta“, der bl. a. kan betyde „efter“, og fysik, der angår det legemlig iagttagelige. Ordet metafysik har iøvrigt, som bekendt, en rent tilfældig oprindelse, idet et værk af Aristoteles, der kom efter hans værk: Fysikken, kaldtes hans Metafysik, der forøvrigt tildels handlede om tilværelsens indre væsen. Senere kom ordet til at betyde alle abstrakte spekulationer over tilværelsesproblemet o.l. uden bund i erfaringer.
2. Se nærmere min kritik af Jørgen Jørgensens biologisk-psykologiske grundopfattelse i min afhandling i „Nationaløkonomisk Tidsskrift“: Erkendelsesteori og Værditeori“, 1943, s. 386-411, særlig om ovennævnte punkt s. 401-407.
3. For en nærmere erkendelsesteoretisk undersøgelse kan adskillelsen mellem ydre, fysiske fænomener og indre, psykiske fænomener, ikke absolut bevises; men denne adskillelse giver os i al videnskab en hensigtsmæssig orientering i og systematisering af kendsgerningerne, se min afhandling i T. f. R. 1953 s. 131 ff. Medens man erkendelsesteoretisk kan analysere begreber som „erfaring“, „virkelighed“ o.l., findes der visse sidste irreduktible erfaringsbegreber, som ikke kan analyseres eller opløses, kritiseres eller forklares ved andre begreber. Til disse erfaringsbegreber hører „det fysiske“ og „det psykiske“. Derfor er Jørgen Jørgensens forsøg på at forklare det psykiske ved hjælp af fysiologiske forestillinger - „psykologi på fysiologisk grundlag“ - resultatløse og fører kun ind i kunstige, overordentlig lange udviklinger, der videnskabelig intet forklarer eller viser, se nærmere min ovennævnte afhandling i Nationaløkonomisk Tidsskrift s. 399-411.
4. Til nærmere redegørelse for min erkendelsesteoretiske anskuelse må jeg henvise til mit nævnte skrift: Erkendelse og Vurdering, 1. udg. s. 221 ff., 339 ff., 2. udg. s. 221 ff., s. 254-312. Der er, som jeg har søgt at vise, ikke det absolutte skel mellem beskrivende og anvendt videnskab, som man hidtil har ment, da påstanden om, at den beskrivende videnskab skulle give objektivt absolut sandhed i modsætning til den anvendte videnskab, er misvisende, idet man her erkendelsesteoretisk gør sig skyldig i det fejlsyn, jeg efter min undersøgelse har kaldt grundlagsillusionen - der forøvrigt gør sig gældende ikke blot ved dette, men også ved en række andre fundamentale problemer. Min opfattelse, der også er fremsat i den engelske udg. af nævnte skrift, benævnt: The Foundation of Human Thought, 1949, har fået tilslutning hos en række europæiske erkendelsesteoretikere. For en kort fremstilling af min opfattelse se min afhdl. i T. f. R. 1953 s. 123 ff.
5. Forf. bruger ofte forskellige ord om de vurderende grunde ud fra sagens natur, nemlig: „anvendt eller teknisk retssociologi“, „retspolitik“, „pragmatiske faktorer“, forf. s. 168-72. Ordet „retssociologi“ er ikke godt i forbindelse med ord som „anvendt“ eller „teknisk“, idet ingen sociologi hidtil har beskæftiget sig med disse grunde og heller ikke er egnet til det. Det er kun retsvidenskaben med dens faste metoder og store praktiske erfaringer, der kan løse de herhen hørende vanskelige opgaver. Ordet „pragmatisk“ er uheldigt, fordi vi indenfor filosofien ved pragmatismen eller den pragmatiske filosofi forstår en retning, der nu forlængst er opgivet som erkendelsesteoretisk ganske uholdbar, se Erkendelse og Vurdering, 2. udg. s. 271 ff. Ordet „retspolitik“ er heller ikke heldigt, idet ordet „politik“ leder tanken hen på noget ikke sagligt. Men intet kan være mere sagligt end juraens de lege ferenda grunde, der er særlige reale, derunder retstekniske grunde fra sagens natur, jfr. min afhdl. i T. f. R. 1953 s. 140-42. Det bedste er derfor: anvendt retsvidenskab eller retslaere.
6. Det er forøvrigt ikke klart, hvad forf. mener med at nævne „indflydelsesrige socialgrupper“ ved siden af de magthavende politiske krese i samfundet eller de politiske magthavere. Der må vel ved det citerede udtryk være tænkt på sammenslutninger som fagforeningerne eller kapitalens organisationer, truster og karteller eller brugsforeningerne. Men at acceptere disse socialt magthavende grupper vurderinger uden at tage stilling til dem vil ingen videnskabsmand i nutiden gøre. Man må unægtelig spørge: Er det forf.s mening, at de sociale videnskabsmænd skal hente deres „vurderingspræmis“, deres direktiv eller udgangspunkt i pris- og lønspørgsmål hos Fællesforeningen af Danmarks Brugsforeninger eller hos De samvirkende Fagforbund eller hos de landsomfattende truster? Og i så fald: hos hvem eller hvilke af disse? Da dette dog vel næppe kan være forf.s mening, kan man altså se bort fra forf.s „indflydelsesrige socialgrupper“. Der kan da formentlig kun være tale om de politiske magthavere, thi de har lovgivningen i deres hånd; og det må da være disse magthaveres lovene prægende vurderinger, som af den anvendte retsvidenskab eller retspolitikken må modtages uden stillingtagen.
7. Forf. forsøger forøvrigt, i modsætning til den almindelige herskende opfattelse, at hævde, at retsreglerne normerer domstolenes, ikke borgernes handlinger, s. 48. Dette kan han dog ikke give nogen overbevisende argumentation for. Det turde også være ganske kunstigt at hævde, at retsreglerne ikke, og endda i første række, skulle være normer for borgernes optræden. Men man forstår jo nok, at forf. forsøger dette standpunkt, idet han ubevidst har på fornemmelsen, at „forudsigelsen“ af borgernes optræden er endnu vanskeligere at bruge til forklaring her end forudsigelsen af dommernes optræden.
8. Indenfor naturvidenskaben må man, som jeg andetsteds har belyst, sondre mellem det konstaterende eksperiment og det vurderende eksperiment. Førstnævnte anvendes kun for at finde den alm. årsagssammenhæng, hvilke årsager der medvirker f. eks. i en kemisk proces og hvilke virkninger der deraf følger. Sidstnævnte eksperiment griber derimod aktivt ind i årsagssammenhængen og prøver at finde frem til de for mennesker mest hensigtsmæssige virkninger.
9. Forf.s med et mildt udtryk stærkt subjektivt farvede kritik af mine anskuelse har jeg allerede tidligere påvist urigtigheden af, se T. f. R. 1934 s. 260 ff., U. f. R. 1935 B s. 114 ff., og jeg skal her blot indskrænke mig til at bemærke, at jeg selvfølgelig intet sted har hævdet den tåbelige opfattelse, som forf. tillægger mig, s. 275-76, at en brugsret eller en fordringsret er en „ejendoms-

ret til en brugsret" og „en ejendomsret til en fordringsret", og en fuldstændig ejendomsret „en ejendomsret til en ejendomsret", men derimod den naturlige opfattelse, at det, vi forstår ved ejendomsret, nemlig dennes 4 beføjelser og vindikationsretten ikke blot findes i ejendomsretten til løsøre og fast ejendom, men tillige i brugsretten og panteretten over samme, i fordringsretten, aktieretten, kort sagt i alle de rettigheder, vi hidtil har kaldt formuerettigheder; og denne opfattelse, som forf. kritiserer i de stærkeste udtryk, er den herskende i al engelsk og amerikansk lovgivning og retsvidenskab, idet „property" omfatter alle de nævnte rettigheder, og det er kun en ensidig påvirkning af tysk jura, der har bevirket, at den nordiske retsvidenskab er kommet bort fra denne naturlige opfattelse, se T. f. R. 1952 s. 423-434. I udviklingen om tinglige og obligatoriske rettigheder, forf. s. 228-243, der intet væsentligt nyt indeholder, slutter forf. sig i det hele og store til mine anskuelser, uden dog at nævne kilden (hvad der er et alm. træk hos forf., jfr. T. f. R. 1953 s. 136). Han udtaler således, i nøje overensstemmelse med min opfattelse, at „der ikke er nogen fornuftig grund til, at fordringsrettigheder ikke skulle være statisk beskyttede lige så vel og på samme måde som rådighedsrettigheder", og at der „hverken er nogen nødvendig eller praktisk naturlig sammenhæng mellem en rettigheds indhold og den statiske beskyttelse". - Om forts polemik (gentaget fra en tidligere artikel) mod retten som „en substans" eller et „væsen", forf. s. 206 ff., 215 ff., se min artikel i U. f. R. 1951 B s. 265 ff. Om forf.s kritik af forfatter- og kunstnerretten som en ejendomsret, der af forf. s. 264 stemples som „overfladisk" og „uærlig", se min afhdl. i T. f. R. 1952 s. 403-23, jfr. T. f. R. 1951 s. 12-18 (se også om åndelig og sjælelig ejendomsret anf.st. s. 18). S. 232, jfr. s. 219, søger forf. i sine sædvanlige ubeherskede udtryk at forringe min indsats i spørgsmålet om ejendomsrettens overgang og fremhæve mine forgængeres bidrag hertil som de egenlig banebrydende. Den, der vil danne sig et rent objektivt syn på min og mine forgængeres indsats på dette område kan blot læse Carl Ussings afhdl. i T. f. R. 1890 s. 181 ff., Torps fremstilling i hans Tingsret, 1905, s. 317-78, og min fremstilling i T. f. R. 1925. E. R. 3. udg. I. s. 165-192 og II s. 1163-1256. I nordisk retsvidenskab har forøvrig en række betydelige retsforskere, både ved spørgsmålet om ejendomsrettens overgang og om tinglige og obligatoriske rettigheder udtalt en forf.s helt modsat opfattelse af min indsats i disse spørgsmål, se bl. a. Hagerup Bull i T. f. R. 1935 s. 443 ff., 446 ff., 455 ff., Adolf Lindvik i Norsk Retstidende, 1935 s. 5-17, ligesom min opfattelse i disse spørgsmål er blevet fremhævet både i engelsk-amerikansk og tysk retsvidenskab som kastende nyt lys over disse problemer, hvad ligeledes de nævnte nordiske forfattere har gjort, se også senest i dansk litteratur Carl Torkild-Hansen i Sagførerbladet 1953 s. 233-34. - Hvor subjektivt farvet forf.s polemik idethele er, ses f. eks. også deraf, at medens forf.s kritik af generaliserende opfattelser er berettiget, er andre forfatteres kritik af sådanne opfattelser forkastelig, jfr. eksempelvis forf. s. 341. - Forf., der bruger de groveste udtryk i krænkelser af andre, er selv meget sårbar. I T. f. R. d. å. s. 415 har han fået et helt hysterisk anfald og taler om en „utilbørighed", fordi jeg s. st. har skrevet, at samtlige hans anmeldere har kritiseret hans manglende citering af sine kilder i stedet for, at samtlige hans vigtigste anmeldere har kritiseret dette. En virkelig, utilbørighed er det derimod, når forf. uden grund kalder en andens anskuelse for „opstyltet nonsens" og det „rene vrøvl". - Samtidig påstår han, at han ikke har skiftet retsfilosofisk anskuelse. Denne påstand er helt håbløs, ti medens han i tidligere skrifter har stemplet „forestillingen om det moralsk og retslig gyldige" som „intet" og retsreglerne som „meningsløse følelsesudbrud", Krit. d. sogen. pr. Erk. s. 313-14, 429 ff., er de i hans sidste værk udtryk for „en meningsfuld sammenhæng".